PRELUCRAREA ARTISTICĂ A METALELOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA: NUME UITATE SAU MAI PUȚIN ȘTIUTE

<https://doi.org/10.52673/18570461.21.1-60.20>

CZU: 739.071.1(478)(091)

Dr. hab. în studiul artelor și culturologie, dr. hab. în istorie **Liliana CONDRATICOVA**

E-mail: condraticova.liliana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8735-3364>

Academia de Științe a Moldovei

Universitatea de Stat din Moldova

ARTISTIC METAL PROCESSING IN THE MOLDOVAN SSR AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA: FORGOTTEN OR LESS KNOWN NAMES

Summary. The main purpose of our approach is to analyze the activity of craftsmen (artisans) in the field of artistic metal processing in the second half of the twentieth century – the beginning of the twenty-first century. The work of the artists includes various decorative boards representing village life, heroes of folk tales and agricultural work, emphasizing the impact of folk art on the subjects approached by decorative craftsmen. Jewelry, being a relatively apolitical field, is represented by necklaces with pendants, earrings, brooches, rings, all made of noble metals and fine, ornamental pebbles. Based on archival documents, exhibition catalogs and interviews with artists who used to make jewelry and various metal plates, was presented relevant information regarding the activity of craftsmen whose names were recently revealed (Alexei Marco, Gheorghe Cojunean, Vladimir Calasnicov, Vladimir Vasilkov etc.). Also, in the scientific circuit were introduced new, forgotten or less known names: Vasili Sochin, Iuri Terehov, Natalia Vavilina and others. The evocation of their creation comes to complete the general picture of the evolution of decorative art, implicitly of the artistic processing of metals from the Moldovan SSR and the Republic of Moldova.

Keywords: visual artist, art, jewelry, decorative plaque, artistic processing of metals, technology.

Rezumat. Scopul demersului nostru constituie analiza activității meșterilor din domeniul prelucrării artistice a metalelor care au profesat în a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea. Creația acestora include cupe, vase, panouri și plăci decorative cu imagini evocând viața satului, muncile agricole, eroii poveștilor populare, subliniind impactul artei populare și a folclorului asupra artiștilor. Bijuteriile de autor sunt reprezentate prin coliere cu pandantive, cercei, broșe, inele, realizate din metale nobile și pietre fine, ornamentale. În baza documentelor de arhivă, a cataloagelor expoziționale și interviurilor realizate cu artiștii plastici sunt inserate informații relevante privind activitatea meșterilor scoși anterior din anonimat (Alexei Marco, Gheorghe Cojunean, Vladimir Calasnicov, Vladimir Vasilkov ș.a.), precum și introduse în circuitul științific nume noi, uitate sau mai puțin cunoscute: Vasili Șochin, Iuri Terehov, Natalia Vavilina ș.a. Evocarea creației acestora vine să completeze tabloul general al evoluției artei decorative, implicit a prelucrării artistice a metalelor din RSS Moldovenească și Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: artist plastic, artă, bijuterie, plachetă decorativă, prelucrarea artistică a metalelor.

„Nu doar capodoperele sunt demne de a fi studiate, ci și celelalte realizări artistice, care pot avea în schimb o mai mare valoare istorică și documentară.”

Henri Focillon

ARGUMENT

Evoluția artei metalelor în RSS Moldovenească, după 1991 – Republica Moldova –, reprezintă un subiect care a intrat deja de mai bine de un deceniu în arealul nostru de cercetare, fiind publicate un șir de studii referitoare la apariția și funcționarea primelor ateliere de prelucrare artistică a metalelor, documentarea argintarilor, giuvaiergiilor, fierarilor, alămarilor

care au activat în spațiul vizat. Or, arta metalelor din perioada postbelică a avut antecedente temeinice. Dosarele de arhivă, completate de cercetările în teren, arată că în Basarabia interbelică funcționau un șir de ateliere în care se produceau piese de cult din metale nobile, lucrau bijutieri profesioniști, deseori în asocieri cu ceasornicarii. Într-un singur an, 1930, documentele de arhivă atestă prezența la Chișinău a circa 90 de giuvaiergerii în care se fabricau bijuterii din aur, platină,

împodobite cu diamante și alte pietre prețioase, confirmând aserțiunea noastră că în Basarabia meseria de giuvaier era la un nivel înalt de dezvoltare, iar piesele la mare căutare, dovadă fiind și numărul considerabil de saloane de comercializare a articolelor din metale atât de factură laică, cât și bisericească. De menționat că lucrarea metalelor nobile era profesată mai ales de etnicii evrei, pe când prelucrarea fierului, alamei, cuprului, a diverselor aliaje de metale comune – preponderent de moldoveni, bulgari, romi.

În ce privește perioada postbelică, cu toate că pe parcurs au fost evocate diverse fațete ale creației artiștilor Alexei Marco [1; 2], Gheorghe Cojușnean [3, p. 90-97], Vladimir Vasilkov [4, p. 99-101], Vladimir Calășnicov [5, p. 145-148], ținem să constatăm că a rămas în umbră activitatea unor bijutieri valoroși care s-au afirmat în a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, studiul urmând să completeze acest gol din istoria artelor decorative.

NUME UITATE ȘI MAI PUȚIN CUNOSCUTE ÎN ARTA METALELOR

Bijuteriile din metale prețioase constituie un domeniu aparte al giuvaiergeritului, prin specificul materialelor și tehnologiilor aplicate, prin nepuizabila capacitate de a stimula imaginația creatorilor și admirația publicului. Cercetările noastre au permis identificarea a două direcții importante în afirmarea artei metalelor în limitele cronologice enunțate: industrială și artistică. Cel de-al Doilea Război Mondial a periclitat substanțial domeniul ce prospera în Basarabia interbelică, astfel că primul atelier în care se lucrau metale nobile a fost documentat în RSS Moldovenească abia în anul 1947, în orașul Cotovsc (actualmente Hâncești), pe când activitatea atelierelor de producere a pieselor de cult a fost interzisă totalmente.

În anii 1945–1953, la Chișinău funcționa întreprinderea „Moldvesoremtest”, care a fuzionat în 1953 cu întreprinderea „Vesomerpribor”, intrată după 1976 în componența Uzinei „Etalon”. În primele decenii postbelice câteva întreprinderi aveau sectoare specializate în producerea bijuteriilor de aur: Uzina „Electroșirpotreb”, Fabrica „Electrometaloremont”, Fabrica de confecție și de reparație a articolelor de metal din Chișinău. Ulterior, se organizează la nivel de stat producerea industrială a bijuteriilor de aur. În cadrul Fabricii de Poligrafie și Galanterie „Progres” din Chișinău a fost fondat un sector de fabricare a bijuteriilor de aur (1958) [6, f. 21]. La întreprinderile respective și-au început activitatea mai mulți bijutieri.

Majoritatea specialiștilor care au activat în aceste întreprinderi industriale s-au regăsit ulterior în „Ate-

lierul de confecționare a articolelor de giuvaiergerie” care a funcționat la Chișinău în anii 1966–1972 și pe baza căruia a fost fondată în 1972 unica în RSSM Uzina de Bijuterii, ultima de acest fel construită în spațiul sovietic (cunoscută după 1991 drept Uzina de Bijuterii „Giuvaier”). În lista celor peste 60 de bijutieri din cadrul „Atelierului de confecționare a articolelor de giuvaiergerie” documentăm mai mulți meșteri care posedau bine meseria și care, după toate probabilitățile, și-au început activitatea prin anii 1930–1940. Unii dintre ei, având studii medii incomplete de 4-8 clase, au ajuns bijutieri datorită abilităților obținute în calitate de ucenici în atelierelor părinților sau în diferite ateliere din Chișinău. Printre aceștia se numără Oivadii Bekker (n. 1913, s. Țahnăuți, Rezina), Nuosim Zelțer (n. 1899, Chișinău), Haia Zavodischer (n. 1913, Telenești), Gherș Kogan (n. 1908, or. Herson), Grigori Mendiuc (n. 1915, Chișinău), Moisei Unia (n. 1912, Chișinău) ș.a. [7, p. 289-298]. În primele decenii postbelice practic toți meșterii care lucrau cu metale prețioase, documentați de noi, erau originari din Basarabia sau din localitățile din stânga Nistrului.

După 1973 la Chișinău se deschid atelierele de giuvaiergerie ale Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova (UAP), în care, de-a lungul anilor, activează: Ovidiu Alexeenco (n. 1935, Chișinău); Iuri Pavlov (n. 1952, reg. Primorsk), maestru al filigranării artistice, autor de schițe pentru confecționarea articolelor de bijuterii la uzină până la lichidarea ei; Alexei Marco (n. 1935, s. Sturzeni), maestru în arta fildeşului și emailării artistice, membru al UAP din URSS (1965) și al UAP din RSSM (1974); Gheorghe Cojușnean (n. 1946, s. Malcoci, Strășeni), angajat al atelierului din 1978, anul în care a și început a schița și crea primele articole de bijuterii, membru al UAP (1983); Vladimir Calășnicov (n. 1946 la Berlin, a revenit cu părinții la Chișinău în 1952); Vladimir Vasilkov (n. 1941, Ekaterinburg), pictor-bijutier principal al uzinei chiar de la fondarea ei ș.a. În așa fel, după 1972–1973 se vor forma două structuri ce vor gestiona dezvoltarea artei bijuteriilor și prelucrării artistice a metalelor: de stat, reprezentată prin Uzina de Bijuterii și artistic, afirmată prin Atelierul de Giuvaiergerie al Fondului Plastic al UAP din RSSM.

Un aspect important ține de pregătirea profesională. Majoritatea bijutierilor din RSSM și-au făcut studiile la facultățile de specialitate autohtone, precum și din Rusia, Ucraina, Lituania, Estonia. Din școala rusă și ucraineană, de altfel cea mai numeroasă, fac parte Luiza Iantzen, Maria Bebeșco, Iuri Leonov, Vladimir Vasilkov, Alexei Marco, Vasili Garașenco, Vasili Șochin, Iuri Pavlov, Viktor Alekseiko.

Foto 1. Mostre reprezentative în domeniul prelucrării artistice a metalelor, anii 1970–1980: Gheorghe Guzun. *Dans*, panou decorativ, aramă forjată, 1968; Vladimir Vasilkov. Cupă decorativă; Vladimir Vasilkov. Set *Până de păun*, inel, broșă, alpaca.

Mulți bijutieri au absolvit Școala de prelucrare artistică a metalelor din orașul Krasnoe Selo, regiunea Kostroma, Rusia, revenită în anul 2012 în structura Academiei de Stat de Artă și Industrie „S. Stroganov”. De menționat că după fondarea Uzinei de Bijuterii din Chișinău anume din Krasnoe Selo au fost invitați pictorii Iuri Leonov (n. 1955, Chișinău), Iuri Kupriușin (n. 1941, reg. Gorki, Rusia) ș.a. La Krasnoe Selo au studiat Vladimir Știn (n. 1954, reg. Kirov, Rusia), gravor de categoria a IV-a, pictor principal al sectorului de proiectare și modelare; bijutierul Valentina Garașcenko (n. 1957, Kostroma, Rusia), gravorul Vasili Voronțov (n. 1936, reg. Celeabinsk), precum și meșteri originari din RSSM: modelierul și gravorul de categoria a V-a Vasili Garașcenko (n. 1953, Strășeni), bijutierul Vasili Șochin (n. 1947, Călărași). La Școala din Vilnius (Lituania) a studiat Niele Meškite (care a predat la Școala de Arte pentru copii din Chișinău „A.V. Șciusev”), iar la cea din Tallinn (Estonia) Olga Tiron (actualmente lector universitar la UPS „Ion Creangă”, specializată în confecționarea articolelor fanteziste) și Tudor Hîncu (a predat prelucrarea artistică a metalelor la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău).

Din școala autohtonă fac parte meșterii autodidacți, dar și cei care au studiat la școlile de artă din republică: Ovidiu Alexeenco, Ester Grecu, Zinaida Minaeva-Nichiforova, Mihail Ceban, Oleg Barașcov, Vladimir Calășnicov, Victor Rotari, Gheorghe Cojușnean (ultimul avându-l ca mentor pe distinsul bijutier Alexei Marco) ș.a. [8, p. 90-110]. Toți lucrau cu metale nobile și cu cele comune mai accesibile, cu pietre prețioase, organice, fine, ornamentale. Cunoșteau și explorau diferite tehnici de lucru: forjarea, turna-

rea, emailarea, filigranarea, gravarea etc. Expozițiile republicane de artă plastică și decorativă aveau să le developeze succesele. De altfel, parte indispensabilă a activității artiștilor din domeniul artelor decorative – expozițiile de artă anuale, tematice sau jubiliare –, furnizează informații relevante despre spectrul activității meșterilor-bijutieri, articolele fabricate ș.a.

În baza cataloagelor expoziționale și discuțiilor purtate cu bijuterii autohtoni, conchidem că cele mai solicitate piese din anii 1960–1980 s-au dovedit a fi plăci decorative: cu imagini ale vieții rurale, cu personaje din povești populare, sugerând relația strânsă între artele decorative și tradiția populară. În spiritul timpului, a ideologiei comuniste și a realismului socialist, își găsea reflectare tematica războiului, munca în colhoz, diverse alte aspecte ale vieții politice, sociale și culturale a republicii [9] (foto 1).

Este perioada când tot mai mulți plasticieni explorează forjarea artistică a metalelor, creând, pe lângă plăci și panouri decorative, cupe și vase folosite ca decor pentru instituțiile de stat, întreprinderile agricole și industriale, în calitate de suvenir pentru evenimente publice ce se înmânau în semn de apreciere pentru activitatea și rezultatele obținute, precum și realizate cu ocazia unor aniversări la nivel raional sau republican.

Criticul de artă K. Rodnin a identificat câțiva meșteri care profesau prelucrarea artistică a metalelor la acea vreme, fabricând plachete decorative cu precădere din cupru, printre care Gheorghe Guzun (*Tractoristul*, 1966) și Igor Nifaniev (*Prietenetele*, 1967) [10], autori care au căutat să spargă clișee, inclusiv prin aplicarea unor tehnologii noi [11, p. 15].

Paleta subiectelor abordate în tehnica forjării artistice a metalelor este variată și originală. Or, I. Ni-fașev realizează în anii 1967–1968 panourile decorative *Fetița sub copac* (67 × 38 cm), *Moldoveancă* (36 × 24 cm), *Domnișoara cu floare* (60 × 40 cm), *Boii* (roze-tă decorativă, diametru de 36 cm), *Oile la izvor* (25 × 11 cm), *Toamna* (57 × 42 cm), *Bătrânul* (26 × 14 cm). Un alt maestru notoriu al metalului, medalierul și pictorul-heraldist Simion Odainic, a realizat în anii 1968–1969 lucrările *Izvor* (33 × 25 cm) și *Familie* (33 × 25 cm). Alexei Novicov a creat în aceeași perioadă panourile decorative *Roadă* (35 × 26 cm) și *Masca* (21 × 19 cm) [11, p. 15-16], iar Gheorghe Guzun panourile decorative *Perinița* (50 × 112 cm), *Odihnă* (34 × 45 cm), *Ardeul de Bugeac* (64 × 39 cm), *Decorativ* (57 × 19 cm), *Miorița* (97 × 50 cm), *Dans* (35 × 35 cm).

Mihail Grati se face cunoscut inclusiv prin plastica decorativă din fier forjat *Mirele și mireasa*, 1968 (28 × 11 cm) și plastica de forme mici *Bușniță*, 1968 (20 × 30 cm). O lucrare de forme mici, *Baba mea* (lemn, metal, 55 × 55 cm), inspirată din cotidianitate, a prezentat la expoziția republicană din anul 1970 Maestrul Emerit în Artă al URSS Anatoli Șubin [11, p. 24].

Anatoli Burgaz se remarcă în anul 1968 prin două sfeșnice din fier forjat, cu diametrul de 30 și, respectiv, 9 cm [12, p. 277-284]. Precizăm că după 1972 A. Burgaz este angajat în calitate de bijutier la uzina tocmai fondată, în câțiva ani obținând calificarea de modelier și bijutier de categoria a IV-a (cea mai înaltă fiind categoria a VI-a).

Un loc special în prelucrarea artistică a metalelor din RSSM revine femeilor [13, p. 427-437]. Ludmila Odainic se face cunoscută prin panourile sale decorative *Pasăre* (1969, alamă, 30 × 21 cm), *Păsări* (1968, alamă, 23 × 7 cm), *Soare* (cupru, email, 23 × 18 cm), *Panour decorativ* (cupru, emailare artistică, 43 × 33 cm), *Peștișori* (cupru, email, 23 × 16 cm), *Noaptea* (aramă, email, 57 × 42 cm), *Dans* (1970, cupru, email, 62 × 38 cm) și *Primăvara* (1970, cupru, 50 × 45 cm). Vom menționa și lucrările sale *Porumbel* (cupru, email, 25 × 20 cm) și *Păun* (alamă forjată, 33 × 26 cm) [14]. Panourile decorative ale Ludmillei Odainic – *Pasăre* (16 × 13 cm) și *Păpușă* (23 × 12 cm) –, executate în tehnica *au repoussé* din aramă forjată și garnisite cu email, au fost prezentate în cadrul expoziției realizărilor femeilor-pictori consacrate Zilei Internaționale a Femeii 8 Martie din anul 1969 [15, p. 4].

Ludmila Cornienko, meșter de artă decorativă, pentru cea de a doua Expoziție republicană de artă decorativă (1969) a realizat două sfeșnice din metal și lemn cu diametrul de 16 cm [11, p. 11].

Pictorul bijutier Iuri Leonov s-a remarcat în domeniul proiectării și realizării articolelor respective, fiind

reprezentant al școlii ruse de giuvaiergerie. Invitat să lucreze la Chișinău, la început de secol XXI este desemnat pictor-principal al Uzinei de Bijuterii „Giuvaier”. A creat, în paralel, și piese decorative din metale, printre cele mai relevante, ca tehnică de lucru și realizare artistică, fiind cupa prezentată la expoziția tematică de artă din anul 1984, un obiect decorativ executat la comandă, într-un singur exemplar, cu prilejul aniversării a 60-a de la formarea RSSM [16] (foto 2)¹. Metalul este cizelat cu o măiestrie impecabilă, cupa fiind lucrată în tehnica filigranării ajurate și emailării artistice. Compoziția ornamentală reprezintă elemente floristice și vegetale, rozete de flori, elemente decorative care simbolizează vrejul de viță-de-vie și bobitele de struguri.

După 1991, sectorul de stat este supus unor transformări esențiale, legate în primul rând de problemele aprovizionării cu metale nobile și pietre prețioase, exodul artiștilor performanți peste hotare, mai ales a celor de etnie evreiască. Cu mari dificultăți s-a confruntat sectorul artizanal, meșterii de artă decorativă fiind lăsați în voia sortii, siliți de circumstanțe să caute mijloace suplimentare de existență, chiar și să se reprofileze. Cu toate că activitatea mai multor artiști, precum Gh. Cojușnean, V. Vasilkov, V. Calășnicov, A. Marco a beneficiat de atenția cercetătorilor și de publicații pe măsură, am identificat mai mulți bijutieri rămași în afara ariei de cercetare, dar care au găsit suficiente forțe pentru a profesa cu succes în continuare domeniul prelucrării artistice a metalelor. Este vorba de Iuri Terehov, Vasili Sochin, Natalia Vavilina ș.a.

¹ Autorul fotografiilor 2-7 – Liliana Condricova.

Foto 2. Iuri Leonov. Cupă jubiliară. Argint, alamă, email, 1984.

Foto 3. Iuri Terehov. Ștefan cel Mare. Din seria de medalii Domnii Moldovei. Bronz, 2008.

Iuri TEREHOV (n. 1943) este cunoscut nu doar în calitate de sculptor, ci și de specialist în turnarea clopotelor pentru mai multe biserici și monumente (clopotul de 370 kg de la Complexul Memorial „Eternitate”). Iu. Terehov a venit în RSSM din Rusia la vârsta de 16 ani, urmând studiile la Școala Republicană de Arte „I. Repin”. În 2011 a devenit membru titular al UAP, Secția Sculptură [21]. A participat la restaurarea a zeci de biserici anume prin turnarea clopotelor. În arta decorativă este apreciat și ca specialist în domeniul proiectării și confecționării medaliilor, afirmându-se ca un gravor valoros.

Or, în 2008, la Centrul Expozițional „C. Brâncuși” a fost expusă o serie de lucrări realizate de artistul Iu. Terehov, pentru studiul nostru fiind relevantă seria de medalii de bronz *Domnitorii Moldovei* (foto 3), în tehnica forjării și turnării metalului, precum și a gravării artistice, care reprezintă chipurile domnitorilor Mircea cel Bătrân, Vasile Lupu, Ștefan cel Mare și Dimitrie Cantemir. O altă medalie stilizată relevantă, fa-

Foto 4. Iuri Terehov. Medalia Capela corală „Doina”, bronz, 2008.

bricată din bronz în anul 2008, întruchiează *Capela corală „Doina”* (foto 4). În cadrul aceleiași expoziții, Iu. Terehov a prezentat bustul de bronz al domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt (55 × 35 × 35 cm, 2008) și sculptura în bronz *Înălțarea Domnului* (55 × 35 × 35 cm, 2008).

În septembrie 2018, la Biblioteca „M. Lomonosov” din Chișinău a fost vernisată expoziția sa personală, una cât se poate de concludentă, prilejuită de împlinirea vârstei de 75 de ani.

Vasili ȘOCHIN (n. 1947, Strășeni) a studiat meșeria de giuvaier la celebra școală de arte din orașul Krasnoe Selo (Rusia). A activat pe parcursul anilor în calitate de bijutier-montator de categoria a V-a și modelier în sectorul experimental al Uzinei de Bijuterii [12, p. 277-284], ulterior, la început de secol XXI, a preferat statutul de liber creator. În anul 2011 devine membru al UAP din Republica Moldova, Secția Artă decorativă

Foto 5. Vasili Șochin. Cupă decorativă. Argint, argint nichelat, cupru, tehnică mixtă (turnare, filigranare), 2012;
Cupă decorativă. Alpaca, smarald, jasp, filigranare, forjare, 2009;
Cupă decorativă pentru vin *Toamna de aur*, 2014. Aur, argint, alpaca, sticlă, zirconiu, forjare, filigran.

Foto 6. Natalia Vavilina. Colier și pandantiv, argint, piatra lunii, opal, 2016.

(aplicată) [22]. Participă la un șir de expoziții desfășurate la Centrul Expozițional „C. Brâncuși”, expunând bijuterii din metale prețioase, vase decorative și piese pentru case de locuit, oficii, edificii administrative. În cadrul expozițiilor organizate de UAP în anii 2010–2014, a expus sfeșnice lucrute în anii 2004–2007, inspirate din lumea animală (*Cerb*, *Cocoș*) sau cu motive geometrice și vegetale stilizate. Sfeșnicele sunt realizate din alpaca, cupru, în tehnica forjării metalelor și ștemuire, ornate cu inserții de chihlimbar sau obsidian. Totodată, meșterul expune bijuterii de autor – cruciulițe decorative din argint, alamă, argint nichelat, coliere cu inserții de pietre fine și ornamentale (jasp) sau sintetice (zirconiu), folosind tehnica mixtă de lucru (forjare, emailare, ștemuire), piesele fiind lucrute preponderent în anii 2004–2011.

Un compartiment valoros în creația bijutierului V. Șochin reprezintă cupele decorative (foto 5), el urmând în acest sens exemplul colegilor săi de breaslă V. Vasilkov și Gh. Cojușnean. A excelat și în tehnica filigranării artistice [23, p. 63-69]. Seria cupelor decorative este realizată din alpaca, argint nichelat, cupru, lucrute în tehnica mixtă (turnare, filigranare, emailare, ștemuire), cu inserții din zirconiu, smarald, jasp, detalii emailate ale pieselor etc. De menționat în mod special cupa decorativă pentru vin *Toamna de aur*, cu înălțimea de 25 cm și diametrul de 11,9 cm. Piesa a fost realizată în anul 2014, meșterul folosind aur, argint, alpaca, zirconiu, sticlă, excelând în tehnicile bine stăpânite: forjare, emailare, filigranare.

În cadrul expozițiilor din 2019, desfășurate la Centrul Expozițional „C. Brâncuși”, artistul plastic **Natalia VAVILINA** a prezentat câteva coliere și pandantive de autor, realizate în anul 2016 din argint după propriile schițe, folosind pentru inserții piatra lunii, opalul și riolitul (foto 6). Natalia Vavilina (n. 1967, Chișinău) este arhitect, designer, membru al UAP din 2017, lector universitar la specialitatea „design de interior” la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău

Foto 7. Gheorghe Cojușnean. Setul *Moldova*, colier și pandantiv. Fildes, fier, inserție de cuarț fațetat, anii 1990.

și una dintre creatoarele de accesorii din Republica Moldova, specializată în confecționarea bijuteriilor de autor [24].

Cu toate că **Gheorghe COJUȘNEAN** e un artist mediatizat, mai puțin cunoscută este una dintre lucrările sale emblematice – formidabilul set *Moldova* compus dintr-un colier și pandantiv din fier cu o inserție rotundă de cuarț fațetat și o pereche stilizată de cercei din fildes (foto 7). Subliniem profesionalismul autorului, care a executat o bijuterie demnă de colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei [25]. Modelul de împletire a lăntișorului este o simbioză artistică dintre *Garibaldi*, *Bismarck* și *Mona Liza*, împletituri care abia la început de secol XXI își fac apariția în atelierile autohtone de giuvaiergerie. Pandantivul, realizat din fildes, reprezintă o placă geometrică, ce se asociază cu capul simbolic al taurului, prin analogie cu stema Republicii Moldova. Cerceii reproduc simbolurile astrale – Luna și Soarele. Lucrarea pune în valoare măiestria autorului, în asociere cu originalitatea ideii artistice și mesajul simbolic pe care-l comportă – al identității și deșteptării naționale.

CONCLUZII

Propunându-ne să scoatem din anonimat artiști mai puțin cunoscuți și mediatizați sau dați cu precădere uitării, constatăm că în RSSM, Uzina de Bijuterii din Chișinău și Atelierul din cadrul Fondului Plastic al UAP au oferit posibilitate mai multor artiști plastici și meșteri populari să-și profeseze meseria, fapt ce a avut un impact decisiv în afirmarea artei prelucrării artistice a metalelor din RSSM, asigurând continuitate domeniului. Am identificat artiști care au prelucrat metale nobile și pietre prețioase, încadrați în sectorul industrial și cel artizanal (A. Marco, Gh. Cojușnean, V. Vasilkov, V. Calășnicov, Iu. Leonov, Ludmila Odainic, Ludmila Cornienco ș.a.). Este dovada prezenței în spațiul nostru a unor tradiții, moștenite din perioada interbelică, în

domeniul forjării metalului și producerii bijuteriilor valorificate de meșteri originari din RSSM și de cei invitați din alte republici unionale. Pentru plăcile decorative realizate prin forjare și emailare materia primă cea mai uzuală este cuprul. Unii meșteri au preferat ulterior să se angajeze în sectorul de stat (A. Burgaz ș.a.), îmbrățișând specialitatea de modelier și bijutier de înaltă calificare. Alți meșteri din cadrul uzinei s-au regăsit în Atelierul de giuvaiererie al Fondului Plastic (V. Vasilkov, Iu. Pavlov ș.a.), colaborând strâns la capitolul utilaj performant și tehnologii.

După 1991, domeniul fabricării bijuteriilor a suferit transformări esențiale, fiind nevoit să facă față diverselor probleme și provocări. Totuși, mai mulți bijutieri au continuat să-și cizeleze măiestria, în pofida dificultăților existente au lucrat metalele și au expus în cadrul expozițiilor plachete emailate, panouri decorative, bijuterii, cupe de metal, piese de interior etc. Este relevantă în această ordine de idei activitatea unor meștri consacrați în arta metalelor precum V. Șochin, Iu. Terehov, Natalia Vavilina ș.a.. Deși domeniul confecționării pieselor decorative din metale și a bijuteriilor de autor face încă dovada unui potențial imens în arta națională din Republica Moldova, îndrăznim să sperăm că are viitor și se va afirma prin creații originale, demonstrând în continuare tenacitate și creativitate.

NOTĂ. Studiul este realizat în cadrul *Programului de Stat: 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii, Universitatea de Stat din Moldova.*

BIBLIOGRAFIE

1. Condraticova Liliana, Alexei Marco. Destinul unui bijutier din Moldova. Iași: Lumen, 2011. 200 p.
2. Condraticova Liliana. Destinul giuvaiergiului. Alexei Marco. Chișinău, 2017. 176 p.
3. Condraticova Liliana. Bijutierul, pictorul și meșterul de artă decorativă Gheorghe Cojușnean. În: Arta. Chișinău, 2011, p. 90-97.
4. Kondratikova Liliana. Tvorcheskii put' yuvelira: Vladimir Mikhaylovich Vasil'kov. În: Yuvelirnoye iskusstvo i material'naya kul'tura. Tezisy dokladov uchastnikov semnadsatogo kollokviuma (14-18 aprelya 2009). SPb: Izd-vo Gosudarstvennogo Ermitazha, p. 99-101.
5. Kondratikova Liliana. Tvorchestvo narodnogo mastera-yuvelira Vladimira Kalashnikova. În: Studia Universitatis. Chișinău, 2009, nr. 4 (24), p. 145-148.
6. Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM). F. 51, inv. 19, d. 237, f. 21.
7. Condraticova Liliana. Activitatea Atelierului de confecționare a articolelor de bijuterii din Chișinău în anii 1966-1972. În: Tyragetia, Chișinău: Bons Offices, 2009, Vol. III (XVIII), nr. 2, p. 289-298.
8. Condraticova Liliana. Activitatea meșterilor-giuvaiergerii din Moldova în a doua jumătate a secolului XX. În: Arta, Chișinău, 2008, p. 90-110.
9. Katalog vystavki proizvedeniy khudozhnikov Moldavii. Zhivopis', skul'ptura, grafika, dekorativnoye iskusstvo. Kishinev: Timpul, 1970.
10. Rodnin K. Prikladnoye iskusstvo Sovetskoy Moldavii. Kishinev: Timpul, 1970.
11. Vtoraya Respublikanskaya vystavka dekorativno-prikladnogo iskusstva Moldavskoy SSR, posvyashchennaya 50-letiyu Velikoy Oktyabr'skoy Revolyutsii. Sost.: A. A. Mel'nik-Lyubinetskiy, K. D. Rodnin, Kishinev: Timpul, 1970, p. 15.
12. Condraticova Liliana. Activitatea meșterilor-giuvaiergerii din Moldova în anii '70-'80 (în baza Fabricii de Bijuterii din Chișinău). În: Tyragetia, Chișinău, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, vol. IV, nr. 2, 2010, p. 277-284.
13. Kondratikova Liliana. Rol' zhenshchiny yuvelira v sovremennom dekorativnom iskusstve Moldovy. În: Factorul feminin în istorie, Women's factor in history. Zhenskiy faktor v istorii. Culegere internațională de studii și documente. Chișinău. CEP USM, 2012, p. 427-437.
14. Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova. Dosarul personal Ludmila Odainic.
15. Vystavka proizvedeniy khudozhnikov-zhenshchin, posvyashchennaya Mezhdunarodnomu Zhenskomu dnyu 8 Marta. Katalog. Kishinev: Timpul, 1969, p. 4.
16. Expoziția jubiliară republicană de arte plastice, consacrată aniversării a 60-a a formării RSS Moldovenești și creării Partidului Comunist al Moldovei (pictură, grafică, sculptură, artă decorativă aplicată, artă teatral-scenografică). Catalog. Chișinău: Timpul. 1986. Autori alcătuitori T. Stavilă, L. Șibaeva. 69 p.
17. Vystavka proizvedeniy khudozhnikov Moldavskoy SSR. Tallinn. Katalog. Sost.: K. D. Rodnin. Kishinev: Timpul, 1963, p. 15.
18. Respublikanskaya vystavka dekorativno-prikladnogo iskusstva. Kishinev: Timpul. Sost.: I. Mozhayeva, L. Il'yashenko, p. 22.
19. Yubileynaya Respublikanskaya khudozhestvennaya vystavka. Katalog. Kishinev: Timpul, 1965, s. 30-32, 41.
20. Pervaya respublikanskaya vystavka proizvedeniy prepodavateley khudozhestvennykh shkol Moldavii. Katalog. Sost.: A. V. Losev, N. V. Yegorova, G. Lazarevich, Kishinev: Timpul, 1973.
21. <https://www.arta.md/ro/member/terehov-iuri> (vizitat la 5.03.2021).
22. <https://www.arta.md/ro/member/sochin-vasilii> (vizitat la 5.03.2021).
23. Condraticova Liliana. Filigranarea artistică în creația bijuteriilor din RSS Moldovenească și Republica Moldova. În: Dialogica, nr. 1, Chișinău, 2019, p. 63-69.
24. <https://veryimportantlot.com/ru/artist/natalia-vavilina> (vizitat la 5.03.2021).
25. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, FB 22128.